

**GEWIJZIGD Initiatiefvoorstel van de fractie Water Natuurlijk
(Wijzigingen zijn met geel gemarkeerd)**

Kenmerk: 246207

Aan het algemeen bestuur

Datum: 2 oktober 2024

Onderzoek naar vormgeven rechtspersoonlijkheid aan de Dommel

Voorstel

Het Algemeen Bestuur van waterschap De Dommel verzoekt het Dagelijks Bestuur om:

1. onderzoek uit te laten voeren naar een goed hanteerbare vorm om als Waterschap aan de rivier De Dommel een rechtspersoonlijkheid toe te gaan kennen. Hierdoor krijgt de rivier een (juridische) entiteit, en ontstaat er een belangenbehartiger namens de rivier de Dommel;
2. daartoe een (juridisch) onderzoek uit te laten voeren naar de meest gepaste vormgeving en organisatie van de rechtspersoonlijkheid van de Dommel;
3. aangezien De Dommel een grensoverschrijdende rivier is met partners en waterbeheerders in België contact te leggen om het draagvlak en de mogelijkheden om tot een juridische entiteit voor het gehele Dommel-stroomgebied te komen, te onderzoeken.
4. een projectplan voor de uitwerking van de opdracht op te stellen en het AB in het vervolgtraject te betrekken en informeren.
5. **het AB de onderzoeksresultaten met antwoorden, adviezen, etc. voor te leggen. Op basis van bespreking daarvan - op de gebruikelijke wijze rond besluitvorming - een voorstel voor formele besluitvorming rond de vormgeving van de organisatievorm van de rechtspersoon de Dommel aan het AB voor te leggen.**

Korte samenvatting

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Wie Midden-Brabant zegt, heeft het al snel over een cultuurlandschap, regio en gemeenschap van mensen nauw verbonden met de rivier de Dommel. De verbondenheid van mens, landschap en natuur heeft al eeuwenlang het leven in Midden-Brabant en een deel van de Belgische Kempen bepaald¹. Dit fenomeen is uitgebreid onderzocht en in vele boekwerken kleurrijk beschreven, zoals bijvoorbeeld in de landschapsbiografie “Het stroomgebied van de Dommel, deel 1 en 2”².

Bewoners in het stroomgebied hebben al op verschillende manieren gepoogd De Dommel letterlijk een “stem” te geven. Zo werd tijdens de Dutch Design Week de stroming in De Dommel omgezet in geluid.

In 2024 speelt De Dommel de hoofdrol in een aflevering van de door een Amerikaanse filmproducent Graham Steele gemaakte documentaire ‘Portrait of a River’. De documentaire maakt onderdeel uit van de serie ‘Rivers are live’, en gaat over het belang van rivieren voor een gezonde omgeving voor mens en natuur. In iedere aflevering wordt de bijzondere band van de mensen met een rivier uitgelicht. Naast afleveringen over de Mississippi, de Nijl en de Oder is er nu een documentaire over de Dommel gemaakt. De documentaire gaat in op de opmerkelijke samenhang tussen de rivier, het gebied en haar bewoners en de grote uitdaging voor het vinden van een goede balans tussen de vele belangen in het stroomgebied van De Dommel. De rivier en de omgeving in haar stroomgebied zijn immers volop in beweging en aan verandering door menselijke, economische en natuurlijke processen onderhevig.

De centrale ligging in en waarde van het Dommel-stroomgebied en haar bewoners voor het Van Gogh Nationaal Park geven ook vanuit die invalshoek de wenselijkheid aan voor het zoeken van een duurzame balans tussen welzijn, ecologie en economie.

Als waterbeheerder krijgt het Waterschap voortdurend te maken met afwegen van belangen van met name gebruikers van water en/of gronden in het Dommelstroomgebied. Soms worden die belangen (agrarisch, natuur, stedelijk gebied) ook ingebracht via inspraakrecht in vergaderingen van Commissie en Bestuur. Een inspreker namens de rivier De Dommel bestaat echter voorsnog niet. Een rechtspositie voor De Dommel kan daarbij behulpzaam zijn en de rivier letterlijk van een erkend woordvoerder en inspreker bij het waterschap voorzien. Hoe zo een rechtspositie vorm en inhoud moet krijgen moet nader in beeld worden gebracht d.m.v. een onderzoek.

1.2. Beleidscontext/Historie

Nederland kent een lange historie met waterbeheer; het werken met een specifiek daarvoor ingesteld functioneel bestuur in de vorm van waterschappen eveneens. Speelde vroeger met name waterveiligheid en waterkwantiteit een bepalende rol; in de huidige tijd zijn de meeste

¹ De Dommel is een grensoverschrijdende rivier met een lengte van ca 138 km, waarvan ca 105 km in het beheergebied van Waterschap de Dommel is gelegen.

² Het stroomgebied van De Dommel, 2023. Deel 1 en 2. Pictures publishers 9789492576644

Waterschappen belast met de zorg voor waterveiligheid, voldoende en schoon water. De scope van het waterbeheer is in de loop van de tijd uitgebreid en breder geworden, en gezien de toenemende samenhang en complexiteit met andere (RO-/milieu-/duurzaamheid-/klimaatadaptie-) vraagstukken nog steeds in ontwikkeling. Om deze waterschapstaken goed vorm en inhoud te kunnen geven is ook aanpassing van inbreng van belangen en de scope van kijken naar de materie gewenst.

Ondersteund door specialistische ambtelijke organisaties worden in democratisch gekozen waterschapsbesturen besluiten genomen over het waterbeheer. Daarbij wordt geredeneerd vanuit de gebruiksmogelijkheden en belangen verbonden aan het water, en vindt afweging van economische, ecologische en cultuurhistorische belangen plaats. De besturen, in dit geval van Waterschap de Dommel, pogen dit zo goed mogelijk en naar eer en geweten te doen.

Het belang van de een goed functionerende en gezonde rivier als zodanig en wat daarbij komt kijken blijft wat onduidelijk. Wie of welke instantie spreekt nu namens de rivier en brengt sec het "rivier-belang" in bij de afwegingen rond inrichting, land- en watergebruik die moeten worden gemaakt? De energie en passie om dit goed te doen is in de streek sterk aanwezig, een goede methode/werkwijze om dit ook vorm en inhoud te geven ontbreekt vooralsnog.

Dit vraagstuk is zeker niet alleen voorbehouden aan Midden-Brabant of Waterschap de Dommel. In 2017 werd als eerste rivier ter wereld de Whanganui rivier in Nieuw-Zeeland aangemerkt als rechtspersoon. Daarna zijn er op wereldschaal op verschillende continenten en Europese landen verschillende rivieren maar ook natuur- of leefgebieden gevolgd. Een goed doordachte vormgeving van een hanteerbare rechtspositie, passend en aansluitend op de nationale recht-structuren, blijkt daarbij steeds een uitdaging³. Ook in Nederland wordt aan rechten voor de natuur gedacht. In november 2023 heeft de gemeente Eijsden-Margraten rechten aan de natuur en een voogd schap toegekend. Voor waterlichamen als voor bijv. de Waddenzee, De Maas, Ooster- en Westerschelde, IJssel wordt door verschillende partijen eveneens gekeken naar de mogelijkheden van toekennen van een rechtspositie. Tot de toekenning van een rechtspositie aan deze wateren is het tot op heden niet gekomen; de ervaringen en verrichte voorstudies kunnen de inzet vanuit Waterschap De Dommel uiteraard ondersteunen. Voorbeelden van toekenningen van een rechtspositie voor landsgrensoverschrijdende eenheden of rivieren in Europa zijn niet bekend. Op mondiale schaal lijkt een model van het werken met "voogden" vaak toegepast en mogelijk een goede kapstok te bieden om voor de Dommel aan een voorstel voor de organisatie- en instellingsvorm te gaan werken.

Bij welke situaties zou De Dommel als rechtspersoon van zich (kunnen) laten horen? Welke belangen voor de rivier spelen een rol: vrij stromen, vrijwaring van vervuiling door lozingen of instroom van vervuild water, ruimte om zowel lage als hoge waterstanden aan te kunnen, recht op gezond water met leven in het water, recht op levend onderdeel van een grotere watercyclus, recht op duurzaam bestaan. Het inbrengen van deze aspecten zal de belangenafweging die door het bestuur van het waterschap gemaakt wordt ondersteunen en versterken.

³ Bron: "Rechten voor de Natuur". Jessica den Outer. ISBN 9784771 443 9

Het lanceren van rechten voor de rivier zal leiden tot gesprekken met andere overheden, partijen en belanghebbenden, en het waterbewustzijn in brede zin op de agenda zetten en versterken.

2. Doel/meetbaar effect

Doel van dit voorstel is om het Algemeen Bestuur van Waterschap De Dommel in positie te brengen om gemotiveerd een besluit te nemen over het toekennen van een rechtspositie aan de Rivier De Dommel. Om tot een dergelijk **principe**besluit te komen dient voorwerk plaats te vinden.

Daartoe wordt het DB van WDD verzocht een juridisch onderzoek uit te laten voeren en daartoe een advies te laten opstellen om binnen de context van de landelijke wetgeving tot de best passende vorm en opzet van de organisatie van de rechtspositie De Dommel te komen. Aangezien De Dommel een grensoverschrijdend rivier is het raadzaam om te onderzoeken of hierbij van een lands- en waterbeheergrensoverschrijdend initiatief sprake zou kunnen zijn, een dergelijke studie in samenwerking met de Belgische collega's vorm kan krijgen.

Na de instelling van een rechtspositie voor de rivier de Dommel zouden de belangen (kansen, bedreigingen) van de rivier - in aanvulling van het werk van het waterschap en andere overheden – een stem en dus inbreng hebben gekregen. Net als andere belanghebbenden bij het waterbeheer en activiteiten van het waterschap kan de woordvoerder namens de rivier de Dommel inspreken bij (bestuurs-)vergaderingen, inbreng voor de afwegingen leveren, etc. Er kan/zal in de nieuwe situatie dus bij daarvoor lenende beleidsontwikkelingen of activiteiten/projecten in het gebied van Waterschap de Dommel⁴ zich een nieuwe, aanvullende inspreker namens de Rivier De Dommel melden.

3. Uitwerking van het voorstel

3.1. Inhoud en argumenten

In het kader van een duurzame ontwikkeling en welzijn van bewoners wordt vaak gewerkt vanuit het in 2015 door de VN ontwikkelde model van Sustainable Development Goals (SDG)⁴. Om te komen tot een balans van alle menselijke, economisch, ecologische en cultuurhistorische elementen en belangen in het (stroom-)gebied van De Dommel is het versterken van besef en inbreng vanuit de rivier de Dommel van belang, en daartoe de toekenning van een rechtspositie voor de rivier De Dommel gewenst. Het Waterschap De Dommel kiest voor onderzoek naar de meest bruikbare (juridische) vorm om de rivier (beek) een rechtspersoonlijkheid toe te kennen, waardoor er een belangenbehartiger ontstaat vanuit de beek als watersysteem en een (juridische) entiteit.

⁴ De woordvoerder/juridische entiteit Rivier De Dommel vormt geen onderdeel van het door verkiezingen gekozen bestuur van Waterschap De Dommel (geen uitbreiding van het AB). De bevoegdheden van het waterschap als zodanig worden met de instelling van een woordvoerder/entiteit ook niet gewijzigd; van overdracht van bevoegdheden is evenmin sprake.

De Dommel is een grensoverschrijdende rivier en verschillende vraagstukken vergen een bredere scoop dan alleen het Nederlandse deel. Het streven is dan ook om in internationaal verband te komen tot een dergelijke erkenning van de rechtspositie van de Dommel. Daartoe zal met partners en beheerders in België contact moeten worden gelegd te leggen om zo mogelijk tot een gezamenlijk onderzoek naar de mogelijkheden voor een juridische entiteit voor de gehele Dommel te komen. In de Belgische-Nederlandse grensstreek is het gezamenlijk werken aan onderzoek en projecten niet onbekend en zijn er daarvoor structuren en middelen beschikbaar, bijvoorbeeld in de vorm van de zogenaamde Interreg-projecten. Als onze zuiderburen belangstelling hebben zou daartoe in samenwerking met de Belgische collega's de opzet van een Interreg-project⁵ kunnen worden opgestart.

Nadat de studie is opgeleverd en de resultaten in het AB zijn besproken kan de volgende stap worden gezet : het opstellen van een voorstel voor vormgeving en inrichting van de organisatie voor de rechtspositie van de Dommel. Daartoe wordt op de gebruikelijke wijze en bestuurlijke behandeling binnen het waterschap een voorstel opgesteld en in procedure gebracht.

Gestructureerde aanpak: bouwstenen voor een projectvoorstel.

Het werken met een juridische entiteit voor een waterlichaam als Rivier de Dommel is nieuw, kent nog geen voorganger in Nederland, en is daarom ook met verschillende vragen omgeven. Om te komen tot een principebesluit voor vormgeving en organisatie van de juridische entiteit door het AB is specifiek juridisch/bestuurkundig verkenning en advisering noodzakelijk; de eerste stap vormt dan ook een onderzoek naar de – bij de doelstelling- best passende organisatievorm van deze entiteit/rechtspersoon. Daarbij worden vanuit het Algemeen Bestuur een aantal aandachtsvelden voor verkenning en onderzoek meegegeven, opgenomen in bijlage 1. Voor antwoorden en aanbevelingen zou het waterschap een universiteit/faculteit hiertoe een onderzoek op moeten dragen naar de meest gepaste (juridische) vormgeving en organisatie van de rechtspersoonlijkheid van de Dommel. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een faculteit waar ook milieu- en bestuursrecht wordt bestudeerd.

Voor de begeleiding van deze studie zou een begeleidingsgroep ingesteld kunnen worden; daarvoor worden een beperkt aantal in- en extern inhoudelijk specialisten alsook enkele bestuursleden uit het AB De Dommel en - mede gezien de interregionale belangen en betrokkenheid vanuit diverse overheden - de Commissaris der Koning van de provincie Noord-Brabant gevraagd. Het projectplan dient te worden voorzien van een communicatieparagraaf en voorlichtende initiatieven zoals interactieve sessies met de streek en haar bewoners.

Gezien de relatie streek -rivier zou bij de feitelijke instelling van de rechtspositie op een passend moment met de streek, Van Gogh NP, provincie en Belgische partners een feestelijke gelegenheid kunnen worden georganiseerd. Draagvlak voor en kennis van het bestaan van de organisatie in de regio is immers ook een belangrijk aandachtspunt.

3.2. Risico's

Het risico bestaat dat de waterbeherende partijen rond De Dommel voor het deel in België niet willen deelnemen aan een dergelijke onderzoek en de ontwikkeling van een rechtspositie

niet voorstaan. Het effect zou dan minder zijn, doch gezien het omvangrijke stroomgebied binnen Nederland zou het Waterschap De Dommel de studie kunnen uitvoeren en op deelname vanuit België op langere termijn kunnen inzetten.

Het risico bestaat dat uit de studie blijkt dat naast Waterschap De Dommel ook andere (overheids-)partijen bij de instelling van een rechtpositie voor de Dommel betrokken dienen te worden en daarin een bepalende stem hebben. Waterschap de Dommel zou dan via lobby en strategische communicatie draagvlak voor haar insteek en idee moeten gaan verkrijgen.

Het risico bestaat dat alleen al de studie naar de beste vorm voor de rechtpositie als bedreigend wordt ervaren en gebrek aan draagvlak kent. Het toekennen van rechten is nieuw, de uitwerking en impact nog in onderzoek en ontwikkeling. Dit nieuwe en onbekende zou ook als een bedreiging voor bestaande (gebruiks-)belangen kunnen worden beschouwd; in het langere termijn denken van de SDG geen onbegrijpelijke en vaker ingebrachte reactie. Het is daarom van groot belang het proces en de uitwerking van een dergelijke toekenning te voorzien van heldere en vroegtijdige communicatie. Het projectplan dient dan ook te worden voorzien van een communicatieparagraaf en voorlichtende initiatieven zoals interactieve sessies met de streek en haar bewoners. (Zie ook externe communicatie)

4. Financiën

Op basis van de uitwerking in ene projectplan zullen naast tijdpad uiteraard ook de kosten (uitvoeren onderzoeksopdracht, inzet begeleidingsgroep,) in beeld moeten worden gebracht, evenals de mogelijkheden voor subsidieverlening (bijv. Interreg).

Terugkoppeling van het DB naar AB kan tussentijds tot besluitvorming “instemming van inzet van middelen” leiden.

5. Uitvoering en evaluatie

5.1 Bestuurlijke vervolgstappen:

Eerste stap vormt besluitvorming rond het initiatiefvoorstel voor organiseren en uitvoeren van betrokkenheid van partners en de juridische studie.

In de nadere uitwerking en op basis van ijkmomenten kan binnen de gebruikelijke (mandaat)regeling van Waterschap De Dommel een traject voor de verdere bestuurlijk besluitvorming worden uitgewerkt en voorgelegd.

5.2 Externe communicatie:

Een initiatiefvoorstel vanuit het Algemeen Bestuur in Waterschap de Dommel komt niet vaak voor. Het willen toekennen van en rechtpositie aan een rivier in Nederland en het zoeken naar mogelijkheden om dat vorm en inhoud te geven is nieuw. **In de projectuitwerking zal daartoe in een gestructureerde opzet interactieve sessies met bewoners van de streek worden voorgesteld en uitgewerkt.**

Het waterschap zou dit traject kunnen aangrijpen om in haar zoektocht en insteek om te komen tot een duurzame ontwikkeling van het watersysteem, en betere balans in het omgaan met water en in het bijzonder De Dommel uit te dragen. In het vervolgtraject zullen er diverse momenten voor actieve communicatie te ontwikkelen /plannen zijn, waarmee dan ook de waarde van water (levensvoorwaarde), waterbewustzijn, de noodzakelijke watertransitie en de inspanningen van waterbeheerders nadrukkelijk in beeld komen.

De agendering en behandeling in het Algemeen Bestuur (initiatiefvoorstel, projectplan vaststelling, start onderzoek, oplevering resultaten, vervolgstappen) worden daarom van actieve externe communicatie voorzien.

5.3 Bestuurlijke evaluatie:

Momenten en onderwerpen (bijv. de interactieve gedachtenvorming met de bewoners van de streek) worden opgenomen in het op te stellen projectplan.

Hoogachtend,
Namens de fracties,
Water Natuurlijk De Dommel,

Namens deze.

1. M. Dewachter (duo-fractievz.)
2. C. Aerds (duo-fractievz.)
3. M. Ruijs

Bijlage:

- I. Aandachtsvelden voor verkenning en onderzoek naar een Rechtspositie Rivier De Dommel.

Aandachtsvelden voor verkenning en onderzoek naar een Rechtspositie Rivier De Dommel.

Bij de bespreking van het voorstel in de Commissie BCF (18 sept 2024) zijn door de Commissieleden verdiepende vragen gesteld over vorm, inhoud, reikwijdte, handelwijze en impact. Vragen waarop geen helder antwoord voor handen is en net onderwerp van het onderzoek zijn. De naar aandachtspunten geclusterde vragen dienen in de rapportage over de studie behandeld te worden en van een antwoord moeten worden voorzien om in het vervolgtraject tot goede besluitvorming te kunnen komen.

In de opdrachtschrijving dienen deze aandachtsvelden en onderliggende vragen dan ook te worden opgenomen.

A. Vormgeving organisatie : hoe ziet de entiteit/rechtspositie er als organisatie uit :

- Hoe is de organisatie opgebouwd
- Hoe komt de organisatie aan middelen, menskracht, expertise
- Wie wordt een woordvoerder aangewezen

B. Inhoud

- Over welke componenten gaat de organisatie/rechtspositie: waterkwaliteit, - kwantiteit, gezond water,....
- Het waterlichaam De Dommel kent wateraanvoerende-, voedende beken; wat is de begrenzing van het waterlichaam.

C. Reikwijdte

- Hoe komt een dergelijke organisatie aan haar erkenning/rechtspositie en hoe komt die tot stand
- Hoe is de positie in relatie tot andere overheden (gemeente, provincie, rijk,...)
- Hoe is de positie ten opzichte van andere instanties (niet-overheden) zoals bijv. een visvereniging of sportvereniging kanovaart, etc.

D. Handelwijze en impact

- Over welke instrumenten kan/moet de organisatie (kunnen) beschikken
- Gebruik maken van inspraakrecht is een vorm van inbreng leveren; wat zijn andere vormen en hoe zouden die vorm kunnen krijgen
- Kan een dergelijke organisatie ook een juridische procedure starten tegen besluiten van overheden(waaronder waterschap de Dommel) en/of andere instanties.